

Tribina

ILIJASHEVIĆ I NOVOTNY - NAŠI ZACINJAVCI

Ivan Marijanović

U prostorijama Katehetskog salezijanskog centra u Vlaškoj 36, u nizu tribina "de educatione", održana je i tribina: "Stjepan Novotny i Stjepan Ilijašević - doprinos hrvatskom školstvu i pedagogiji". Tribinu je organizirala Hrvatska akademija odgojnih znanosti, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Hrvatski školski muzej i Katehetski salezijanski centar u povodu 160-te godišnjice rođenja S. Novotnija (1833-1867) i 90-te godišnjice smrti S. Ilijaševića (1814-1903). Razgovor je animirao i vodio Ivan Biondić, a uvodničari su bili dr. Marko Pranjić (KSC) i mr. Ivan Vavra (HŠM). U svojim intervencijama dokumentirano i stručno iznijeli su obilje podataka o životu i radu ove dvojice veli-

kana hrvatske pedagogije i katehetike, neumornih radnika na prosvjetnom i kulturnom polju, koji su pokrenuli niz inicijativa: izdavanje knjiga, osnivanje časopisa, uređenje knjižnica, poboljšanje nastavnog i odgojnog rada, sudjelovanje u uređenju zakonodavstva, zastupništvo u Hrvatskom saboru, odnosno Bečkom ministarstvu za bogoštovlje i nastavu. Svoje vrijeme obilježili su djelima "Obuka malenih ili Katehetika" (Ilijašević) te osnivanjem časopisa "Napredak" (Novotny).

Iako su im životne sudbine bile slične: obadvojica su svećenici, profesori, pisci... neiscrpane energije i rada za dobrobit hrvatske mladeži i unapređenje pedagogije i katehetike, različit im je životni vijek - Ilijašević je doživio 90. godina a Novotni tek 34. Različita je bila i sudbina njihovih glavnih djela: Ilijaševićeva "Obuka malenih", u svoje vrijeme napisana i opisana kao velika novost u pristupu i kvaliteti, a zatim (možda baš zbog toga što nadilazi svoje vrijeme) osporavana i maknuta u stranu, da bi tek poslije autorove smrti bila vrednovana i cijenjena; Novotnijev časopis "Napredak" pokrenut i uređivan za njegova života kao uravnotežen, tolerantan i umješan promicatelj duhovne kulture - sinteza religijske i sekularne pedagogije, poslije njegova uređivanja ubrzo se dijeli na struje koje nastupaju ideološki, obrambenaški, isključivo, tako da "Napredak" prelazi u ruke "naprednjaka", "antiklerikalaca", "slobodoumnih mislilaca" i "internacionalista", kako se znaju sami oslovljavati ili pak oslovljavaju jedni druge, a "crkvenjaci", "duhovnjaci", "klerikalisti" osnivaju drugi časopis.

Ilijašević, iako stoji pod germanskim utjecajem, nema herbartizma, u to vrijeme još prevladavajućeg smjera u pedagogiji, autohtono i neovisno postavlja i rješava neke katehetske probleme. Novost mu je što predlaže induktivnu metodu u nastavi, ljudsko iskustvo ubraja među izvore kateheze, što se javlja u crkvenim dokumentima tek 1971. (Opći katehetski direktorij). Vrednuje ambijent, obitelj, zajednicu kao odgojni čimbenik, naglašava vrijednost i ulogu jezika koji mora biti "jasan, ugodan, dostojanstven, živahan, vjerodostojan, dubok, praktičan" (usp. M. Pranjić, Il primo manuale di catechistica in lingua croata, u: L'impegno dell'educare, FSE, LAS Roma, 1991, str. 159). Ilijašević koristi znanstveni aparat, navodi autore izričito ili implicitno ponajčešće su to katehetske provenijencije kao: Schmid, Gräffe, Steiner, Mücke, Müller, Winter, Tierbach, Weinkopf, Leonhard, Sengler, Hirscher, Gruber, Ostravsky, Schuster, zatim pedagoške: Hergenröther, Niemayer, Schwarz, Milde, Stapf, Aurbacher, Zeheter, te kritičko-komentatorske literature što se odnosi

na katekizme: Leonhard, Loffer, Lang, Fischer, Heid, Angeran, Hirscher, Mathias, Oettrup, Schmitz, Tomek, Overberg. (usp. M. Pranjić, Isto str. 153-154).

Djelo "Obuka malenih" nakon predgovora i uvoda donosi dva glavna dijela: Obća strana: O naučitelju malenih, O gradivu obučavanja malenih i O različnih sversi shodnih načinih obučavanja, te Posebna strana: O prosvjetljivanju uma, O oplemenjivanju serca i O izobražavanju volje. Neposredno nakon tiska knjige Ilijašević je pozvan u Beč u Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu, a na katedri ga je naslijedio kanonik Nikola Horvat, koji nije dorastao svome prethodniku. Uskoro su u "Katoličkom listu" (1851) uslijedili napadi bezimenog pisca (u deset brojeva) na "Obuku malenih" sumnjičeći njenu ispravnost nauka i metode. Ilijašević mirno i argumentirano odgovara, ali to nije bilo dovoljno, knjiga se povlači iz naših bogoslovlja, a zamjenjuju je druge već tada nesuvremene.

Osim tog kapitalnog, ali u svoje vrijeme nedovoljno cijenjenog djela, Ilijašević je pisao i druga manje uspješna ali praktična djela te nekoliko zbirki pjesama. Vrijednost njegove "Obuke" otkrio je i popularizirao prof. Ferdo Heffler kojemu je ona bila nadahnuće i polazna točka u stvaranju tzv. psihološke katehetske metode. (usp. M. Pranjić, u: Religijsko-pedagoško katehetski leksikon, KSC, 1991, str. 252-253). Danas se "Obuka malenih ili Katehetika" smatra prvom izvornom hrvatskom katehetikom i pedagogijom.

Stjepan Novotny radin, poduzetan, dalekovidan zajedno s grupom suradnika 1859. pokreće i uređuje naš prvi pedagoški časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži, koji kasnije prerasta u glasilo Hrvatskog pedagoško-književnog zbora i Saveza Hrvatskih učiteljskih društava. Sam je u njemu objavio 40-ak priloga, uz to prati i komentira radove drugih 60-ak suradnika. Napisao je još "Znanost odhranjivanja" i "Znanost obučavanja", zatim "Početnice" i "Slovnice", a najozbiljnije mu je djelo "Učba i gojitba" tiskano kao rukopis, koje Šimun Balenović priređuje za tisak te izlazi pod naslovom "Gojitba i obća učba. Učevna knjiga za kr. učiteljišta u našoj domovini", Beč, 1867. Novotny navodi izvore, a kaže i što je sam napisao. Naglašava iskustvo kao i Ilijašević, zatim individualnost i postupnost u odgojno-obrazovnom procesu, važnost psihologije za katehétiku, osobito se ističe čovjekoljubljem, smirenošću, tolerancijom i širinom pogleda. Novotny je bio veoma angažiran za poboljšanje materijalnih uvjeta učiteljstva, sudjelovao je u nacrtu školskih zakona, radu Školskih skupština, bio je i politički angažiran i čak pod istragom (brani ga E. Kvaternik). Napisao je i druga djela praktične

naravi, no manjeg značenja. Neumorna radinost ga je iscrpila tako da je životni vijek dovršio sa svega 34 godine, ostavivši iza sebe mnoštvo vrijednih inicijativa. Iza njegove smrti nastaju podjele u "Napretku" koje će rezultirati potpunim rascjepom, što će trajati u našoj pedagogiji i kulturi općenito sve do najnovijeg duhovne preobrazbe našeg društva.

U plodnoj i stalozenoj diskusiji ukazala se upravo na uzroke tih podjela i suprotstavljanja. S jedne strane to se duguje "metapoziciji pisca" koji ima pred očima određenu paradigmu čovjeka i odgoja. (N. Kujundžić). Naglašeno je da je ta rascjep uzrokovan prvenstveno povijesnim zbivanjima, a ne toliko znanstveno-teorijskim, počevši već od 1848. s prvim okusom slobode i hrvatske samostalnosti za bana Jelačića, te odmah zatim Bachova apsolutizma, cenzure i potiranja hrvatstva i katoličanstva kao nosioca hrvatskog identiteta. Drugi udarac dolazi od panslavizma koji se sve više očituje kao panjugoslavizam, a posebno se odražava kroz jezik kako sredstvo narodnog izraza i borbe odnosno uniženja (Lj. Gaj, Daničić alias Đura Popović). U to vrijeme profilira se Starčevićeva stranka prava kao prva hrvatska politička stranka. Nastaje i jugoslavenski pokret kojemu se pridružuju "navi"ci", želeći se preko jugoslovenstva osloboditi od Austrije, zatim "plaćenici", koji su svjesno radili za tuđe interese, te "masoni", "unionisti" i "unitaristi", koji komadaju Hrvatsku i uništavaju njezin duhovni i nacionalni identitet posebno kroz jezik i prosvjetnu politiku. Tu pridolazi i "liberalizam", ali posebnog kova kojemu je osobito stalo da "internacionalizmom" i anacionalizmom potire sve što diše hrvatskim nacionalnim duhom. Svima im je zajedničko - tvrdi Kujundžić - borba protiv hrvatstva izravno ili protiv katolicizma posredno, budući da u njemu vide najjači stup hrvatstva i branu protiv anarhističkih naplavina.

Krnsnik ističe suvremenost Ilijaševićeva i Novotnijeva pristupa pedagoško-metodičkim problemima naglašavajući osobito iskustvo i jezik kao put odgoja i obrazovanja.

Ivan Dumbović dopunjuje uvodničare navodeći nekoliko korisnih podataka iz života i rada dvojice autora. U posebnu im zaslugu upisuje uvođenje realki i školskih knjižnica, zatim opremanje škola didaktičkim pomagalicama, zavidnu kritičku notu koja nikada nije rušilačka, zalaganje za tjelesni odgoj u školama, cijeni njihovu oduševljenost za prenošenje istine, zapaža da je Ilijašević bio pod utjecajem Komenskog, da se zalaže za povezanost intelektualnog i moralnog odgoja, da zagovara odgoj i obrazovanje žena, protivnik je šibe u odgoju. I za Novotnija kaže da je pod utjecajem Komenskog, zalaže se za ručni rad, posebnu pažnju poklanja

prvačićima, naglašava da je cilj učenja učiti kako treba učiti, zalaže se za individualni pristup posebno psihološkoj i obiteljskoj problematici djece. U mnogim stvarima naši autori Ilijašević i Novotny nisu bili apsolutno originalni i izvorni, nego su podešavali iskustva i dostignuća drugih.

Tu misao nastavlja i A. Pavlović koji kaže da se u povijesnom razvoju očituju dvije linije: jedna kontinuiteta koja se stalno provlači kulturnom i pedagoškom tematikom i pristupom čuvajući tako identitet, a druga je linija diskontinuiteta koja unosi novosti ili pak dovodi do tenzija i prekida što onda ugrožava taj identitet. Hrvatska je pedagogija i katehetika sačuvala svoj kršćanski i europski identitet. Ideje nisu apsolutno nove nego autori se u pojedinim povijesnim momentima vraćaju "starim" idejama, i naglašavaju ih jer su nositeljice poruke za određeni trenutak. Dakle nova je operacionalizacija, ambijentacija tih ideja.

Marko Pranjić prihvaća takav način razmišljanja ali upozorava da diskontinuitet nije bezazlen, nego je vrlo često bolan lom. Istina je da je matica hrvatske kulture sačuvana - kršćanstvo kao podloga te kulture - ali se treba i odhrvati stranim rušilačkim utjecajima.

A. Hobljaj navodi negativna iskustva slabog poznavanja Europljana o našoj sudbini i mjestu u zajednici naroda i kultura. Ali to što drugi o nama znaju, malo ili iskrivljeno, nije samo njihova krivnja, nego plod duge političke izolacije i objede u svijetu.

V. Pandžić ističe da se svjetska politika i pedagogija preklapaju. Interkomunikacija mora biti utemeljena na objektivnom sagledavanju činjenica i ponudi što većeg broja autentičnih informacija pa će onda i slika biti vjerodostojnija i kompletnija. Zato je interdisciplinarni pristup nepohodan, a briga o jeziku kao sredstvu komuniciranja i očuvanja identiteta bitna zadaća.

Kulturolog Nikola Marčetić u tom kontekstu vidi posebnu ulogu latinskog jezika i pisma kao brane protiv istočnjačkih presizanja. Kroz latinski smo izborili - veli Marčetić - svoj hrvatski i europski identitet, njime ćemo ga i najlakše braniti.

M. Pranjić misli da je glavni problem razbiti sliku koju su drugi o nama stvorili, te ponuditi što više radova i publikacija koji će o nama govoriti onako kakvi smo. U tom smislu treba iskoristiti sve mogućnosti koje nam stoje na raspolaganju, a svijet želi čuti autentičnu informaciju osobito ako je stručno i zanimljivo sročena.

U prijateljskom razgovoru, u smirenom i opuštenom ozračju ova tribina je bila jedan most u uspostavi one sinteze što je nasiljem bila prekinuta. Izražena je i želja da se autori Ilijašević i Novotny obrade sustavnije i cjelovitije od ovog prigodničarskog predstavljanja, tek tako bi se mogla bolje sagledati njihova uloga i doprinos hrvatskom školstvu i pedagogiji.